

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

פרשת מעשר שני

דברים יד, כב-כז

פסקא מו

[מו]

יִד, כג) וְאֶכְלֶתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשָׂר דִּגְגָן תִּירֶשֶׁף וַיִּצְהַרְךָ וַיְכַלֶּתְךָ בְּקֶרֶךְ וַצֹּאנְךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים:

הטעם שכתוב "כל הימים"

יִד, כג) לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים¹. אלו שבתות וימים טובים [האשה רבה (יבמות) דף צג, א]. והוא כמו שכתבו

בתוס' פרק לא יחפור (בבא בתרא) דף כא, א (ד"ה כי מציון) שהמעשר מביא לידי יראה, לפי שהיה עומד בירושלים כו' והיה רואה שכולן עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, גם הוא היה מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה. אמנם מן הכהנים שפרנסתם מצויה, וכן בעלי משמר, לא יקבל תוכחה, שהוא טרוד בעבודתו ומלאכתו להביא טרף לביתו. אמנם בשבת וימים טובים שהוא פנוי ממלאכתו, אז ילמד מהכהנים לעסוק בתורה ועבודת ה', ויעיין תנא דבי אליהו (רבה איש שלום) פרק א. ודו"ק².

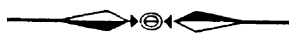
פרשת שמיטת כספים

דברים טו, ז - יא, ז-יא (ז) פִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן מֵאֲחֶיךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תֶאֱמָץ אֶת לִבְּךָ וְלֹא

לכן בא הכתוב לרדק דילמד ליראה את ה' כל הימים, היינו שבתות וימים טובים, דאז ילמד ליראה את ה'.

וכן הוא מבואר בתנא דבי אליהו (רבה איש שלום פרשה א), שהשבת הוא זמן לעסק התורה, וז"ל "כך אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל, בני לא כך כתבתי לכם בתורתך, לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ (יהושע א, ח), אף על פי שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים, יום השבת יעשה כולו תורה, מיכן אמרו, לעולם ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הכנסת ולבית המדרש, יקרא בתורה וישנה בנביאים, ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה, לקיים מה שנאמר לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך (קהלת ט, ז), לפי שאין לו מנוחה להקב"ה אלא עם עושי תורה בלבד, שנאמר ואת כל אלה ידי עשתה (ישעיהו טו, ב) "ע"כ. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא. ודו"ק.

²תמצית דבריו: הטעם שכתוב כל הימים, דרשו חז"ל, דבא ללמד על שבתות וימים טובים, וכונתם, דעיקר ההתפעלות מעבודת הכהנים יהיה אצלו בשבת וימים טובים, שפנוי ממלאכה, אבל בימות חול יאמר לעצמו, דהכהנים אינם טרודים בפרנסה, והוא טרוד במלאכתו.

[מז]

¹ [מו] (יד, כג) "וְאֶכְלֶתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשָׂר דִּגְגָן תִּירֶשֶׁף וַיִּצְהַרְךָ וַיְכַלֶּתְךָ בְּקֶרֶךְ וַצֹּאנְךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים" ע"כ. ויש לרדק, דהנה פשט הכתוב הוא, שעל ידי שיבוא לירושלים לאכול מעשר שני, ילמד ליראה את ה', שיהיה קרוב למקדש וירושלים, אבל מה הכונה "כל הימים" וחז"ל דרשו ביבמות יבמות (צג, א) וז"ל "תניא: לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים - אלו שבתות וימים טובים" ע"כ, ולא מבואר מה הכונה בזה, [ובש"ס שם נושא ונותן בכיבוד כונת הבריייתא, עיין שם ברש"י ותוס', דלמסקנה לא מבואר מה באמת פירושו הבריייתא].

אבל הביאור בזה הוא, דהנה כתבו התוס' בבבא בתרא (כא, א) וז"ל "כי מציון תצא תורה. לפי שהיה רואה קדושה גדולה, וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה, כדדרשינן בספרי לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה וגו', גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה" עכ"ל. ובימי חול לא היה האדם מתפעל ליראה את ה' מהכהנים שאינם טרודים בפרנסה, שפרסתם מצויה, וכן בעלי משמר היו בטלים מעבודה, לכן מהם לא יקבל מהם תוכחה, כי יאמר לנפשו, שהם פנויים ממלאכה לכן עובדים את ה', אבל הוא טרוד במלאכתו להביא טרף לביתו, אבל בשבתות וימים טובים שהוא פנוי ממלאכתו, אז ילמד מהכהנים לעסוק בתורה ועבודת ה',

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מדוע כתוב "אשר ה' אלוהיך נותן לך"

(טו, ז) בארצך אשר ה' אלקיך נתן לך³. לפי דברי הספרי (פיסקא קטז), דכל הפסוק הוא להקדים אחד לחברו, יעוין שם וברש"י, נראה לי דכמו הך בארצך מורה שעניי ארץ ישראל קודמין, כן אשר ה' אלקיך נותן לך, מורה שעניי יהודה וגליל קודמין לעניי עבר הירדן, וכמו דאמרו בספרי (כי תבא פיסקא רצט) גבי ביכורים פרט לעבר הירדן שנטלו בעצמם [פירוש בלא חלוקה על פי ה' (עיין בבא בתרא קכב, א)], ודו"ק⁴.

[מח]

(טו, ח) כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אָשֶׁר יְחַסֵּר לוֹ:

מדוע כתוב "לו", העבט, די מחסורו

(טו, ח) פתח תפתח את ידך לו, והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו⁵. הוא כמו שאמרו (בבא בתרא ט, א) בודקין לכסות ואין

על פי ה', מה שאין כן חלוקת ארץ ישראל היתה על פי הגורל מאת ה', כמבואר בבבא בתרא (קכב, א). ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

[א. ה. דע דבספרי (שם) דרשו וז"ל "אשר ה' אלהיך נתן לך, בכל מקום" ולא מוכן כונתם, ורש"י כאן השמיט דרשה זו, ואולי לזה נתכוון רבינו שכתב לעיין בספרי וברש"י כאן].

⁴ תמצית דבריו: הטעם שכתוב "אשר ה' אלוהיך נותן לך", דבא ללמד, שעניי יהודה וגליל קודמין לעניי עבר הירדן, דמעבר הירדן לא נתן לך אלוהיך, אלא נטלו מעצמם.

[מח]

⁵ [מח] (טו, ח) "כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אָשֶׁר יְחַסֵּר לוֹ" ע"כ. לשון הכתוב צריך ביאור: א. מה ענין עבוט, שהוא משכון, למצות צדקה. ורש"י פירש, שאם לא רוצה לקבל צדקה, תן לו הלואה, אבל בדרך הפשט, פירוש זה קשה. ב. מדוע כתוב "לו", הרי בעניי הוא מדובר, ופשטא שיתן לו. ועוד דפשט הלשון צריך להיות 'תפתח לו את ידך', דפשט לשון הקודש להקדים את ה'לו" לאת ידך. ג. מה הפירוש די מחסורו כו'.

תקפץ את ידך מאחיד האביון: (ח) כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אָשֶׁר יְחַסֵּר לוֹ: (ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא: (י) נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברךך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלך ידך: (יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצויד לאמר פתח תפתח את ידך לאחיד לעניך ולאביון בארצך:

פסקאות: מז - מט

[מז]

(טו, ז) כי יהיה בך אביון מאחד אחיד באחד שעריך בארצך אָשֶׁר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון:

³ [מז] (טו, ז) "כי יהיה בך אביון מאחד אחיד באחד שעריך בארצך אָשֶׁר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון" ע"כ, ויש לדקדק, מדוע כתוב "אשר ה' אלוהיך נותן לך", והרי דבר ידוע שארץ ישראל נתנה לנו ה'.

אבל הביאור בזה, דבלאו הכי יש לדקדק, מה הוא אריכות הלשון בכתוב "מאחד כו' בארצך". וכבר עמדו על זה רבותינו בספרי (פיסקא קטז) ופירושו, דבא הכתוב ללמד מי קודם לתת לו צדקה, דאחיק זה אחיק מאביך, מאחיק בא ללמד שאחיק מאביך קודם לאח מאם. באחד שעריך, שיושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת. בארצך, שיושבי הארץ קודמים ליושבי חוצה לארץ. ורש"י מביא כאן את דברי הספרי.

ולפי זה יש לומר, דהא דכתיב "אשר ה' אלוהיך נותן לך" בא ללמד שעניי יהודה וגליל קודמין לעניי עבר הירדן, דמעבר הירדן לא נתן לך אלוהיך אלא נטלו מעצמם, דכך דרשו חז"ל בספרי (כי תבוא, פיסקא רצט) וז"ל "כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, פרט לעבדים, רבי שמעון אומר פרט לעבר הירדן שנטלתו מעצמך" ע"כ.

ואם תאמר הא גם עבר הירדן נתן להם ה', שהרי נצחו את עוג וסיוחון והיה זה בנס על ידי ה' יתברך, יש לומר, דמכל מקום חלוקת עבר הירדן לא נעשית

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

פאה (ח, ח) מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני

רמז בתורה, שמי שאין לו חמישים סלעים לא יטול לקט שכחה ופאה

נראה לי⁷ רמז למה שאמרו (פאה ח, ח) מי שיש לו מאתים זוז לא יטול מן הצדקה. דברשה ערכין כתיב (ויקרא כז, ח) ואם מך הוא מערכך, הרי דאם הוא מך מחמשים סלעים מקרי מך, אם כן, כשיש מאתים זוז, המה חמשים סלעים, לאו מך הוא, ואינו נוטל

ביותר הוא חמישים סלעים, כדכתיב (ויקרא כז, ג) "וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזֶּכֶר מִכֶּן עֲשִׂים שְׁנָה וְעַד בֵּן שָׁשִׁים שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹכְךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" ע"כ, וכל סלע הוא ארבעה זוז, נמצא שחמישים סלעים הם מאתים זוז, וכתיב בפרשת ערכין (ויקרא כז, ח) "וְאִם מִךְ הוּא מְעַרְכְּךָ וְהֶעֱמִידוּ לְפָנַי הַפֶּה וְהֶעֱרִיף אֹתוֹ הַפֶּה עַל פִּי אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יַד הַגֹּדֵר יִעְרִיכְנֻהוּ הַפֶּה", מבואר, דמי שאין לו ערכו, ואפילו הערך הגדול ביותר, דהיינו שאין לו מאתים זוז נקרא "מך", ומך הוא לשון עניות, מבואר שאם אין לו מאתים זוז נקרא מך, היינו עני, אם כן, מי שיש לו מאתים זוז אינו מך, היינו אינו עני ואינו נוטל צדקה ומעשר עני.

ושורש הדברים נלמד מגמ' קידושין (יז, א) דאיתא התם, רבי שמעון אומר דשיעור הענקה לעבד עברי הוא חמישים סלעים, ואמרו בגמרא דרבי שמעון קיבל בקבלה דשיעור זה נלמד מגזרה שוה, דבפרשת עבר עברי כתוב לשון מך, דכתיב (ויקרא כה, לט, לט) "וְכִי יִמֹּת אֲחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבָדְתָּ עִבֶד", ובפרשת ערכין כתוב מך [מובא לעיל], ויש לדקדק, איך נלמד דין הענקה מזה, הא בפרשת עבר עברי שם לא כתוב כלל דין הענקה, דהענקה כתובה בחומש דברים (טו, יד) "הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֵּאֲנָהּ וּמִגְרָנָהּ וּמִיִּקְרָהּ אֲשֶׁר בִּרְכָהּ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן לוֹ", ומה ענין מך הכתוב בדין מכירת עבד עברי, להענקה.

אבל ההסבר בדברי הגמ' הוא, דהנה התורה הקדושה כתבה לשון מך במכירת עבד, דבא ללמד שנמכר לעבד כיון שמך הוא, דהיינו שאין לו חמישים סלעים, וזה שמך הוא חמישים סלעים, רק זה נלמד בגזרה שוה מיכה מיכה מפרשת ערכין, וכיון שנתברר שמך הוא זה שאין לו חמישים סלעים, ונתברר שנמכר בגלל היותו מך שאין לו חמישים סלעים, לכן סברא הוא להעניק לו חמישים סלעים דלא יהיה מך, שמחמת מכותו הוא נמכר, הנה מבואר דיש הבדל גדול בין מי שיש לו חמישים סלעים דאינו מך, ובין זה שאין לו חמישים סלעים דמך הוא. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

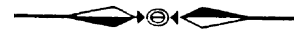
בודקין למזונות. לכן אמר כי לו בלבד, רצונו לומר צורך מזונות, תפתח ידך תיכף, אולם לדי מחסורו אשר יחסר לו תחקור ותשאל, אם יש לו מה בבית תקח את העבוט ותעביטנו לו⁶.

[מט]

אבל הביאור בזה, על פי מה שאמרו בבבא בתרא, שעני הצריך מזונות אין בודקין אם רמאי הוא, אבל אם בא עני לבקש כסות, בודקין אם רמאי הוא, דמזונות הוא פיקוח נפש, ועד שנבדוק אולי ימות העני. ועל פי זה יש לומר דדברי חז"ל אלו יש להם רמז בתורה, דכך פשט הכתוב, דתחילת הכתוב איירי בעני הבא לבקש מזונות, ועל זה כתוב פתוח תפתח, היינו מיד, דפתיחה משמעו מיד, וכתוב כוונה "לו", דהיינו בדברים שהם צורך גופו, דהיינו "לו", בזה תפתח ירך מיד ואל תחקור ואל תבדוק אחריו. לכן הקדים את ירך לתיבת לו, דה"ל "לו" בא ללמד דבר אחר, שמדובר בדברים שהם "לו". והמשך הכתוב הוא בדברים שאינם "לו", ועל זה כתוב שאל תתן לו מיד אלא בתחלה תבדוק אם יש אפשרות לקחת ממנו משכון, והיינו העבט תעביטנו, ומפרש הכתוב לאיזה דברים לא יתן מיד, דברים שהם "כדי מחסורו אשר יחסר לו", דאינם דברים "לו", אלא דברים הצריכים למחסור דהיינו כסות וכדו', בזה לא יתן מיד, אלא יחקור אם יש לו, ואם יש לו, יתן לו רק הלואה ויבקש משכון, לכן כתוב כדי מחסורו אשר יחסר. ובוזה מיושב פשט הכתוב מכל הדקדוקים, [והוא פשט על דרך אחרת מחז"ל]. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

⁶ תמצית דבריו: הטעם שכתוב "לו", העבט, די מחסורו, דתחילת הכתוב איירי בעני הבא לבקש מזונות, בזה תפתח מיד ואל תחקור אחריו, לכן כתוב "לו", דברים שצריך לגופו. ואם בא לבקש דברים של כסות וכדו', ש"יחסר לו", בזה תחקור ותבקש משכון, אם אפשר לתת לו הלואה.

[מט]

⁷ [מט] תנן בפאה (ח, ח) "מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני" ע"כ. ויש לתת רמז לזה, דהנה בפרשת ערכין, הערך הגדול

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

וְנִתְּתָהּ בְּאֶזְנוֹ וּבְדָלֶת וְהָיָה לָךְ עֶבֶד עוֹלָם וְאָף לְאַמְתְּךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן:
(יח) לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שְׂכָר
שְׂכִיר עֶבֶדךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבְרִכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:

פסקאות: ג - נ

[ג]

(טו, יב) כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים
ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך:

סתירה בגרסאות הספרי, דגרסין "עבד עברי יוצא בשש וביובל ובגרעון כסף".
וקידושין גרסין תחת גרעון כסף מיתת האדון

(יב) כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה? בספרי פסקא קיח,
יש בעבד עברי מה שאין בעבריה כו' עברי יוצא בשנים וביובל

הנה מבואר בספרי דלא גרסין דהעברי יוצא במיתת האדון אלא גרסין
יוצא בגרעון כסף. אבל בקידושין (יח, א) מוכח ברייתא זו וגרסין דהעברי
יוצא במיתת האדון. והוא ודאי טעות סופר, דעבד עברי אינו יוצא במיתת
האדון, דמבואר בקידושין (יז, ב) דאם מת האדון עובד את בנו, ומדברי
הספרי דלא תניא דיוצא העברי במיתת האדון, מוכח דיש טעות סופר
בגמרא קידושין, ותחת לגרוס בגרעון כסף כתוב מיתת האדון.

[א. ה. ודע דיש טעות סופר בדברי רבינו, דכתב "דשמה כתוב ובגרעון כסף
ובמיתת האדון", ואין זה מוכן, דבקידושין לא כתוב בגרעון כסף, ובספרי
לא כתוב מיתת האדון. לכן נראה דכונתו, דשמה, היינו בספרי כתוב גרעון
כסף, ושמה כתוב היינו בקידושין, במיתת האדון. או שיש לגרוס אחרת,
אבל זו בודאי כוונת רבינו].

ואין לתרץ, דהא דתניא בקידושין דאינו יוצא במיתת האדון איירי דאין
לאדון בן אלא בת, ועבד עברי אינו עובד את הבת, דלפי זה קשה הסוגיא
בקידושין, דעל הברייתא הנ"ל, גרסין בגמ' בקידושין (יח, א) "אמר מר:
יש בעברי שאין בעבריה. ורמינהי: יתירה עליו אמה העבריה, שקונה עצמה
בסימנין, אמר רב ששת: כגון שיעדה" ע"כ. הנה הש"ס מקשה, איך תניא
דאין דאין אמה העבריה יוצאת בשנים כו', והא תניא דיתרה עליו אמה
העבריה כו', כן יוצאת אף בשנים. ותירץ רב ששת, דהברייתא איירי באמה
העבריה שכבר יעדה, ולכן אינה יוצאת בשנים ובסימנים, דכיון שיעדה

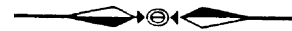
מן הצדקה ומעשר עני. והבאני לזה, ההסבר בגמרא קידושין יז,
א, רבי שמעון מיכה מיכה גמר, דיליף, דבחמשים סלעים לאו מד
הוא, וכאן נמכר מחמת מכותו, וצריך להסיר ממנו העניות.
ודו"ק⁸.

פרשת עבד ואמה העברים

דברים טו, יב - יח, יב-יח (יב) כי ימכר לך אחיך העברי או
העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך:
(יג) וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם: (יד) העניק
תעניק לו מצאנך ומגנך ומיקבך אשר ברך ה' אלהיך תתן לו:
(טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלהיך על פן אנכי
מצדך את הדבר הזה היום: (טז) והיה כי יאמר אליך לא אצא
מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך: (יז) ולקחת את המרצע

⁸ תמצית דבריו: רמז בתורה, שמי שאין לו חמישים סלעים לא
יטול לקט שכחה ופאה - דיש מקור בתורה [כמבואר בפנים] שמי
שיש לו חמישים סלעים, דהיינו מאתים זוז, אינו נקרא "מד",
מסכן, ולכן אינו נוטל מאתים זוז. ושורש הדברים בביאור הסוגיא
בקידושין, כמבואר בפנים.

[ג]

⁹ [ג] (טו, יב) "כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה
השביעית תשלחנו חפשי מעמך" ע"כ. יש לדקדק, מדוע כתוב העברי או
העבריה, די לכתוב כי ימכר לך אחיך, וזה כולל גם אמה העבריה, דכל
התורה בלשון זכר נאמרה.

כבר עמדו בזה רבותינו בספרי, ותירצו דמכאן נלמד שיש הלכות שהן רק
בעברי ושיש שהן רק בעבריה, לכן כתוב העברי או העבריה. וז"ל הספרי
(פיסקא קיח) "אחיך העברי או העבריה, יש בעברי מה שאין בעבריה,
ובעבריה מה שאין בעברי. עברי יוצא בשנים, וביובל, ובגרעון כסף, מה
שאינן כן בעבריה. עבריה יוצאה בסימנים, ואינה נמכרת ונשנית, ומפדים
אותה על כרחיה, מה שאין כן בעברי. הא לפי שיש בעברי מה שאין בעבריה,
ובעבריה מה שאין בעברי, צריך לומר בעברי, וצריך לומר בעבריה. ע"כ.

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

והא תנן יתירא עליו אמה העבריה כו', הרי ברור כשמש דגירסת הגמרא טעות סופר. ודו"ק¹⁰.

[המשך - נא]

ביאור הספרי: "עברי יוצא בשנים וביובל ובגרעון כסף, מה שאין כן בעבריה"

ובפשוט¹¹ יש לומר דברי הספרי, דודאי אי לא כתב קרא הך או העבריה, סלקא דעתך אמינא שאינה יוצאה בשש וביובל, לכן קא

ומפדין אותה בעל כורחו, מה שאין כן בעברי. אמר מר: יש בעברי שאין בעבריה. ורמינהי: יתירה עליו אמה העבריה, שקונה עצמה בסימנין! אמר רב ששת: כגון שיעדה "עכ"ל הש"ס. והנה הש"ס הבין שבאמת אמה העבריה אין יוצאת בשש וביובל, לפיכך מקשה על הספרי מדתנן יתרה עליו אמה העבריה שקונה עצמה בסימנים, אם כן מוכח שאמה העבריה יוצאת בשש וביובל כעבד עברי, אלא שיתרה עליו שיוצאת גם בסימנים, ומתריך רב ששת, דכונת הספרי באופן שיעדה, אז אינה יוצאת בשש וביובל, כי היא אשת איש, זה תוכן דברי הש"ס.

אבל באמת אפשר לפרש את דברי הספרי בדרך פשוטה מאוד, ולכאורה אין צורך כלל להעמיד את הספרי ביעדה, דאין כונת הספרי שבאמת אמה העבריה אינה יוצאת בשש וביובל, אלא כונת הספרי ליישב, מדוע כתוב עברי ועבריה די לכתוב עברי ונלמד עבריה מעברי, ועל זה אומר הספרי, דאם היה כתוב רק עברי הייתי אומר שאמה העבריה אינה יוצאת בשש וביובל, והטעם דהוה אמינא שאין דין עבריה כעברי, כיון שבפרשת משפטים כתוב (שמות כא, ז, ז) "וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה לֹא תִצָּא כְּצֵאת הַעֲבָדִים", והוה אמינא דאף על שכל התורה כתובה בלשון זכר, כאן גילה הכתוב שאינה יוצאת כצאת העבדים העברים, לפיכך הוכרח הכתוב לכתוב העברי או העבריה, אבל לאחר שכתוב עבריה, בודאי יוצאת בשש וביובל, ולא קשה מידי מדתנן יתרה עליו כו', דבאמת היא יתרה על עבד עברי דיוצאת בשש וביובל.

ויש ראייה שזה כונת הספרי, דתנן במכילתא דרבי ישמעאל (משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה ג) וז"ל "לא תצא כצאת העבדים. לא תצא בראשי איברים כדרך שהכנענים יוצאים; אתה אומר, לא תצא בראשי איברים כדרך שהכנענים יוצאים, או אינו אלא לא תצא בשנים וביובל כדרך שהעברים יוצאים, ת"ל (דברים טו, יב) כי ימכר לך אחיך העברי וגו', מגיד שהיא

ובגרעון כסף, מה שאין כן בעבריה. ופוק חזי איך נפל טעות סופר בגמרא דילן (קידושין יח, א), דשמה כתוב ובגרעון כסף ו[ושמה כתוב] במיתת האדון, וזה אינו, דעבד עברי אינו יוצא במיתת האדון, דעובד את הבן (שם יז, ב), ואם כוונתו כשיש לו רק בת, אם כן מה משני הגמרא (שם, יח, א) אמר רב ששת כגון שיעדה, הא אף אם יעדה האב או הבן, גם כן יוצאת במיתתו ונתרת לעלמא, וצריך לדחוק כגון שיש יבם וכיוצא בזה. וכבר עמד על זה במקנה. ובמשנה (שם יד, ב) נמי חשיב עבד עברי יוצא בשנים וביובל ובגרעון, ועל זה פריך הגמרא (יח, א) מה שאין כן בעבריה,

נעשית אשת איש ואינה יוצאת בשנים אלא בגט. והשתא אם נתרץ דהא דתניא דיוצא במיתת האדון, איירי דאין לו בן אלא בת, מה מתריך כשיעדה, הא גם ביעדה האב או הבן, ואין לו בן אלא בת, יוצאת במיתתו ונתרת לעלמא. וצריך לדחוק, דאיירי כשיש יבם, ולכן לא נתרת לעלמא, וכבר עמד בכל זה בספר המקנה שם.

ועוד ראייה שלא גרסינן במיתת האדון, דבמשנה (שם, יד, ב) נמי חשיב עבד עברי יוצא בשנים וביובל ובגרעון. ועוד דעל זה פריך הגמרא (יח, א) מה שאין כן בעבריה, והא תנן יתירא עליו אמה העבריה כו', ורק אם נגרוס "בגרעון כסף" יתבאר כונת קושיית הגמרא, כמו שהולך רבינו ומבאר בפסקא הבאה, עיין להלן היטב, הרי ברור כשמש דגירסת הגמרא טעות סופר, וצריך לגרוס גרעון כסף תחת מיתת האדון. [א. ה. כך נראה לי כוונתו].

¹⁰ תמצית דבריו: סתירה בגרסאות הספרי, דגרסינן "עבד עברי יוצא בשש וביובל ובגרעון כסף", ובקידושין גרסינן תחת גרעון כסף מיתת האדון. מוכיח שיש טעות סופר בקידושין, ויש לגרוס גרעון כסף תחת מיתת האדון, והולך ומבאר בפסקא הבאה את עומק ביאור הסוגיא בקידושין.

[המשך - נא]

¹¹ [המשך - נא] בקידושין (יח, א) מביא הש"ס את דברי הספרי ומקשה עליו, וז"ל "תנו רבנן: יש בעברי שאין בעבריה, ויש בעבריה שאין בעברי; יש בעברי - שהוא יוצא בשנים, וביובל, ובמיתת האדון, מה שאין כן בעבריה; ויש בעבריה - שהרי עבריה יוצאה בסימנין, ואינה נמכרת ונשנית,

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

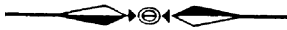
[גב]

(טו, יב-יד) - (יב) פי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך: (יג) וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם: (יד) העניק תעניק לו מצאנך ומגנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו:

הטעם שמוכר עצמו אין מקבל הענקה

(טו, יב-יד) כי ימכר לך כו' הענק תעניק לו כו'¹³. מוכר עצמו אין מעניקין לו (קידושין טו, א). הענין, דנמכר בבית דין בגניבתו, מעניקים לו, משום שהכסף של המכירה לקח הנגב מבית דין,

בגרעון כסף, אע"פ שכתוב והפדה, לכן הוה אמינא שאמה העבריה חלוקה לגמרי מעבד עברי, וגם בשש וביובל לא תצא, קא משמע לן קרא עבריה, ללמד שיוצאת בשש וביובל. וזה עומק כונת רב ששת בקידושין, ומוזה מוכח שיש טעות סופר בלשון הגמ' כמבואר בפנים.

[גב]

¹³ [גב] (טו, יב-יד) - (יב) פי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך: (יג) וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם: (יד) העניק תעניק לו מצאנך ומגנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו" ע"כ. בקידושין (יד, ב) נחלקו התנאים, האם דין הענקה הוא גם במוכר עצמו, ולהלכה, מי שמוכר עצמו אין מעניקין לו אלא במכרוהו בית דין (רמב"ם עבדים ג, יב), וצריך לתת טעם מדוע מוכר עצמו אין מעניקים לו.

והביאור בזה, דמכרוהו בית דין, הוא עבד שגנב ואין לו לשלם, דבית מחכרוין אותו ומשלמים גנבתו, כדכתיב (שמות כב, ב) "אם ירקה השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו", נמצא שהגנב אין מקבל כלל דמי מכירתו, אלא בית דין מוכרים אותו ומשלמים גנבתו, ובוה אינו חייב יותר כלום. אבל את הענקה מקבל העבד לעצמו, אם כן יוצא שהעבד עצמו נהנה מדמי הענקה כי הם לעצמו.

אבל כשמוכר את עצמו לעבד, דמי המכירה הולך לעבד עצמו. והנה כאשר

משמע לן קרא העבריה. וכן תנן במכילתא (משפטים כא, ז) לא תצא כצאת העבדים כו' יכול לא תצא בשש ויובל כדרך שהעבדים יוצאין, תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה כו', הרי דמזה ידעינן מדכתיב או העבריה דיוצאת בשש ויובל, אם כן שפיר קאמר ספרי, צריך למיכתב, דבלא זה לא הוה ידעינן דיוצאת באלו. אולם הגמרא מקשה שפיר, דאם כן, אמאי חשיב גרעון כסף, הא גרעון כסף ידענא באמה עבריה מוהפדה, וכדיליף חזקיה בדף טז, א שם, ועל כרחך כשנויא דגמ' כשיעדה, ולכך הכי קאמר, כיון דאשכחן גונא דעבריה אינה יוצאה בודאי כגון שיעדה, לכן סלקא דעתך אמינא דאינה יוצאת בשש, וחלוקה לגמרי. ודו"ק בכל זה¹².

יוצאה בשנים וביובל. ע"כ הנה מבואר במכילתא כל מה שמבואר לעיל. אלא שלפי זה, דברי רב ששת צריכים ביאור, וכי לא ידע רב ששת לפרש כך את פשט דברי הספרי. אלא דבאמת היה קשה לרב ששת, מדוע הספרי כתב דהוה אמינא דבגרעון כסף לא תצא האמה, דו"ל הספרי (פיסקא קיח) "עברי יוצא בשנים וביובל ובגרעון כסף מה שאין כן בעבריי", ועל זה מקשה הש"ס שפיר, דהא גם אם לא היה כתוב עבריה, הוה ידעינן דאמה העבריה יוצאת בגרעון כסף, מדכתיב (שמות כא, ח) "אם רעה רעה ידעניך אשר לא לו יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה כבדו כה", ובקידושין טז, א יליף חזקיה מדכתיב "והפדה", שיוצאת בגרעון כסף, ועל כורחך צריך לומר כדמתרין רב ששת, דאיירי כשיעדה. ואם תאמר אם כן מה פשט הספרי שכולל יוצאת בשש וביובל וזה גם בלא יעוד לא הוה ידעינן, אלא שכונת הספרי לומר, כיון שביעדה אינה יוצאת בגרעון כסף, לכן הוה אמינא שגם כשלא יעדה לא תצא בשש וביובל, כי היא חלוקה לגמרי מעבד עברי, [א.ה. ויתכן שחולק על המכילתא, שאין הטעם דהוה אמינא דאין אמה כעבד עברי בגלל הכתוב לא תצא, אלא מפני שחלוקה ביעוד], זה עומק כונת רב ששת בביאור הספרי.

[א.ה. ואם תאמר, הא בברייתא שמביא הש"ס בקידושין, לא גרסינן "גרעון כסף" אלא מיתת האדון. זה באמת גופא כונת רבינו לומר, דגם מזה יש עוד ראייה שיש טעות סופר בגירסת הגמרא, ותחת "מיתת האדון" יש לגרוס "גרעון כסף"]. ומבואר הכל בסיעתא דשמיא.

¹² תמצית דבריו: תנן בספרי: "עברי יוצא בשנים וביובל ובגרעון כסף מה שאין כן בעבריה". וקשה, מהיכי תיתי שלא נלמד עבריה מעברי. והביאור בזה, דכיון שאם יעדה אינה יוצאת

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[נג]

(טו, יד) הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֵּאֲנֶךָ וּמִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֹּד אֲשֶׁר בְּרַכָּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן לוֹ:

מדוע כתוב פעמיים "לו" בקרא

(טו, יד) בספרי פסקא קיט לו ולא לירושיו¹⁵. עיין גירסת הגר"א בהגהותיו על ש"ס (קידושין טו, א), ודבריו דברי א"ת למבין

ונמצא דההענקה תהיה לו, אבל מוכר עצמו, הלא בעת המכירה יודע הקונה אותו כי בצאתו בשש הלא יוצרך להעניק לו, ונמצא דיהיה נישום ההענקה לפחות עבור זה מדמי המכירה, ומאי יועיל זה להעבד, הלא טבא בוצינא מקרא (כתובות פג, ב), ודו"ק היטב¹⁴.

ובספרי תנן (פיסקא קיט) וז"ל "מנין שאם הענקת לו פעם אחת הענק לו אפילו מאה פעמים, תלמוד לומר הענק תעניק. לו, ולא לירושיו" ע"כ. ובקידושין (טו, א) הש"ס נושא ונותן בביאור מחלוקת התנאים, אם מוכר עצמו מעניקין לו, וז"ל הגמ' "מ"ט דתנא קמא, דאמר: מוכר עצמו אין מעניקין לו, מיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד הענק תעניק לו, לו - ולא למוכר עצמו. ואידך, ההוא מיבעי ליה: לו - ולא לירושיו. יורשיו אמאי לא, שכיר קרייה רחמנא, מה שכיר פעולתו לירושיו, אף האי פעולתו לירושיו! אלא, לו - ולא לבעל חובו" ע"כ.

פירוש, פרשה זו איירי במכרוהו בית דין, דכתיב (פסוק יב) "כִּי יִמְכַר לְךָ אֶחָיִךְ הָעִבְרָיִי", ובפרשה זו כתוב (פסוק יד) "הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ", ומפרש הש"ס ד"לו" בא למעט, שדוקא לנמכר על ידי בית דין מעניקין "לו", ולא למוכר את עצמו. ומקשה הש"ס, למאן דאמר דגם במוכר עצמו מעניקין לו, מה דורש מ"לו", ומתרץ הש"ס, דבא ללמד לו ולא לירושיו, דאם מת, אין מעניקין הענקה לירושיו. ומקשה הש"ס, דאין סברא שירושיו לא יזכו בהענקה, שהרי היא שכר פעולה וממונו הוא, וכל ממון יורשין יורשיו, דבשלמא אם הוא מתנה, אפשר לומר דלא נתנה התורה מתנה אלא לעבד, אבל הענקה הוא שכר פעולתו, והראיה דהוא שכר פעולה ולא מתנה, דבסוף הפרשה כתוב (פסוק יח) "לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחָךָ אֹתוֹ חֶפְשִׁי מֵעִמְךָ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכָר שְׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים", וכמו ששכר פעולתו לירושיו, אף הענקה לירושיו, ומתרץ הש"ס, דבאמת יורשיו זוכין בהענקה, והא דכתיב "לו" לא בא למעט מוכר עצמו, אלא למעט שהענקה אינה לבעל חובו. עד כאן תוכן הסוגיא לפי גירסתנו.

הנה פשיטא לש"ס דלא יתכן למעט יורשיו מהענקה, וזה סותר לדברי הספרי דררש "לו ולא לירושיו". לפיכך הגר"א משנה את גירסת הש"ס כדי שיהיה תואם לדברי הספרי, ולפי הגר"א הש"ס נשאר בדרשה של "לו ולא לירושיו", והגר"א מוחק את התמיה דהוא שכר שכיר, דבאמת הענקה אין

האדון בא לשום את העבד, הוא יודע שלאחר שש שנים בצאתו יצטרך להעניק לו דמי הענקה, ופוחת האדון במחירו תמורת הענקה שצריך לתת לו, שאין לך אדם שיתן מתנות בחינם, ולא יחשב את חשבון הענקה במחיר העבד, נמצא שבגלל חיוב הענקה, יפחות האדון במחירו, ויפסיד העבד בשווי דמי מכירתו, לכן לא כדאי לעבד שיתחייב האדון לתת לו הענקה. ואם תאמר, מכל מקום עדיף לו שיפחות משווי וישלם לו בעתיד הענקה, זה אינו נכון, דתמיד עדיף לקבל עכשיו מזומן, תחת הבטחות של עתיד, כמו שאמרו חז"ל טבא בוצינא מקרא, ופירש רש"י בכתובות (פג, ב) "בוצינא טב מקרא. בוצינא דלעת קטנה, קרא דלעת גדולה, והאומר לחבירו קח לך דלעת קטנה בגינתי, או המתן עד שיגדילי וקח גדולה, טוב לו ליקח הקטנה מיד, כי לא ידע מה יולד יום" עכ"ל רש"י.

מה שאין כן בנמכר בגנבתו, אף על פי שפוחת שווי בגלל דמי הענקה, פחת זה נפסד הנגנב, כי תמורת הנגבה משלמים בית דין לנגנב את גנבתו ולא לעבד בעצמו, מה שאין כן במוכר עצמו, שאם יפחת דמי שווי, יפסיד העבד בעצמו. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

¹⁴ תמצית דבריו: הטעם שמוכר עצמו אין מקבל הענקה, שכאשר האדון בא לשום את העבד, הוא פוחת במחירו תמורת הענקה שצריך לתת לו, שאין לך אדם שיתן מתנות בחינם, לכן לא כדאי לעבד שיתחייב האדון לתת לו הענקה, מה שאין כן במכרוהו בית דין שדמי המכירה הולך לנגנב, ולא לעבד, ואת הענקה מקבל העבד לעצמו נמצא שנשכר העבד.

[נג]

¹⁵ [נג] (טו, יד) הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֵּאֲנֶךָ וּמִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֹּד אֲשֶׁר בְּרַכָּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן לוֹ ע"כ. יש לדקדק, מדוע כתוב "לו", הא פשיטא דבזה איירי,

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

ליורשיו, דהוה כמו שכר פעולה, ולכן, הא דאמר בגמרא דילן לו ולא למוכר עצמו, קאי אסיפא תתן לו [ואפשר דכך צריך להיות הגירסא בגמרא]. ומשני, ההוא מבעי לו ולא ליורשיו, פירוש, דאף אם נתברך הבית אין מעניקים ליורשיו, ופריך הגמרא אף האי, פעולתו ליורשיו, ואם נתברך הבית בגללו הוה כשכר פעולה, [והא דכתב קרא (פסוק יח) לא ירע לבבך בשלחך אותו כו' כי משנה שכר שכיר, מיירי בנתברך הבית בגללו כמוכן]. ומשני, לו ולא לבעל חוב. ואם כן כל שקלא וטריא דגמ' דילן קאי באופן

של עבד, אבל אם נתברך הבית בגללו מגיע לו הענקה בשכר פעולתו, ולכן יורשיו זוכים בהענקה.

ולפי זה יש לומר, דאין סתירה כלל בין הספרי לסוגיא דקידושין, דבספרי איירי על אופן שלא נתברך הבית בגללו, ועל זה דרשינן לו ולא ליורשיו, דהספרי דריש על רישא דקרא, דכתיב "הַעֲנִיךָ תַעֲנִיךָ לוֹ", ולא כתוב שנתברך הבית בגללו, ובזה אנו דורשין ד"לו" ממעט יורשיו, אבל הסוגיא בקידושין קאי על סיפא דקרא, דכתיב "אֲשֶׁר בְּרַכָּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִתֶּן לוֹ", ואפשר שיש לגרוס בגמרא בקידושין סיפא דקרא, ובזה שנתברך הבית בגללו הוא שכר פעולתו, ולכן שפיר פריך הא שכר פעולתו הוא, וכל המשא ומתן בגמרא קידושין הוא על דרשא של "לו" בסיפא דקרא, באופן שנתברך הבית בגללו, והכתוב (פסוק יח) "לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך ה' אֱלֹהֶיךָ בכל אשר תעשה", איירי על סיפא דקרא שנתברך הבית בגללו, ולכן שפיר פריך, הא שכר פועל זוכין בו יורשיו, ותירצו, דבא למעט בעל חובו, ואם כן הספרי והגמרא תואמים יחדיו.

ויש להביא ראיה לזה, דרבי אלעזר בן עזריא סובר שכלל לא מעניקין לו הענקה אם לא נתברך הבית בגללו, דבסיפא דברייתא הנ"ל קידושין (יז, ב) תניא "ר' אלעזר בן עזריה אומר: דברים ככתבן, נתברך בית בגללו - מעניקים לו, לא נתברך בית בגללו - אין מעניקים לו; א"כ, מה ת"ל, הענקה תעניק, דברה תורה כלשון בני אדם", אם כן, כיון דלרבי אלעזר בן עזריא אין עניקין כלל הענקה אם לא נתברך הבית בגללו, מוכח שאם לא נתברך הבית בגללו אינו שכר פעולתו כלל, ודי לומר דתנא קמא גם מודה לו בזה שבאופן זה אין זה שכר פעולתו, אלא שלפי תנא קמא חס עליו רחמנא, אבל על יורשיו ודאי שלא, וזה ביאור נכון בסייעתא דשמיא. ונתבאר הכל בסייעתא דשמיא.

שמועת הסוגיא. אך נראה לי ענין נכון, דתרי לו כתיבי, הענקה תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך, ולבסוף כתב אשר ברכך ה' אלקיך תתן לו, וקא דריש (קידושין יז, ב) יכול נתברך הבית כו' לא נתברך הבית בגללו אין מעניקים לו, תלמוד לומר הענקה תעניק מכל מקום, אם כן למה נאמר אשר ברכך הכל לפי הברכה. אם כן אתי שפיר, דמה דמעט יורשיו, הוא ממעט אם לא נתברך הבית בגללו, דאז אין מעניקים ליורשיו, רק לו לעצמו, דחסה רחמנא על נפשו של עבד, אבל אם נתברך הבית בגללו, אז שפיר שייך

ליורשיו, ומה שאמרו "אלא לו ולא לבעל חובו", מוסיף הגר"א גירסא, דלאחר שהש"ס מתרץ לו ולא ליורשיו, מקשה הש"ס, למאן דאמר דאין הענקה למוכר עצמו, דדריש "לו", מגין לומד שהענקה אין ליורשיו, ומתרץ הש"ס דיש תרי "לו" בפסוק, ומאחד דורש למעט מוכר עצמו, ומאידך למעט יורשיו. ועל זה מקשה הש"ס, מה יעשה מאן דלא דריש "לו" למעט מוכר עצמו, עם ה"לו" השני, ומתרץ הש"ס דדורש לו ולא לבעל חובו. וכך גירסת הסוגיא לפי הגר"א [מצוין ההוספות] (והמחיקות) "מ"ט דתנא קמא, דאמר: מוכר עצמו אין מעניקין לו, מיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד הענקה תעניק לו, לו - ולא למוכר עצמו. ואידך, ההוא מיבעי ליה: לו - ולא ליורשיו. (יורשיו אמאי לא, שכיר קרייה רחמנא, מה שכיר פעולתו ליורשיו, אף האי פעולתו ליורשיו אלא) [ואידך, תרי לו כתיבי. ואידך, ההוא מיבעיא ליה] לו - ולא לבעל חובו" ע"כ.

[א]. ה. ולא הבנתי מה שכתב רבינו "ודבריו דברי א"ת למבין שמועת הסוגיא".

ונראה דיש ליישב גירסת הספרים שלנו, באופן שלא יהיה סתירה עם הספרי. דהנה באמת תרי לו כתיבי בקרא, אבל הם שונים במהותם, דכתיב "הַעֲנִיךָ תַעֲנִיךָ לוֹ מִצְאֲנְךָ וּמִגְרָנְךָ וּמִיִּקְבְּךָ אֲשֶׁר בְּרַכָּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִתֶּן לוֹ", הנה ברישא כתיב "לו" על הענקה סתם, ובסיפא כתיב "לו" על זה שברכך ה' אלוך, וגרסינן בקידושין (יז, ב) "ת"ר: אשר ברכך ה' אלהיך - יכול נתברך בית בגללו מעניקים לו, לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו, ת"ל: הענקה תעניק, מכל מקום; אם כן, מה ת"ל אשר ברכך, הכל לפי ברכה תן לו" ע"כ, מבואר דיש שני סוגי הענקה, א' בנתברך הבית בגללו, ב' בלא נתברך הבית בגללו, אלא שאם לא נתברך אין נותן לו הרבה, דהכל לפי הברכה.

לפי זה יש לומר דמה שממעט הספרי יורשיו מהענקה, איירי בלא נתברך הבית בגללו, דבאמת לא מגיע לו הענקה, שכיון שלא נתברך הבית בגללו אינו ראוי להענקה, והענקה אינה שכר פעולתו, אלא דחס רחמנא על נפשו

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[נד]

(שמות כא, ב) **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֶפְשִׁי חֲנָם:**

הוציא הוצאות לרפואת חבירו או עבדו

(שמות כא, ב) הרמב"ם¹⁷ הלכות עבדים פרק ב, יב כתב, אפילו חלה והוציא עליו הוצאות הרבה אינו חייב לו כלום, שנאמר

חובו. וז"ל (שו"ת הרא"ש כלל פה סימן ב) "שאלת בהוצאות שהוציא הקרובים ברופא וברפואות שהוציאו על החולה, אם יש לך לפרעם מנכסי היתומים אחרי שלא צוה החולה שיעשו אלו ההוצאות, נראה לי דמהאי טעמא לא יפסידו בשביל שלא צוה שיעשו לו, אלו ההוצאות כו" עכ"ל הרא"ש. ובחושן משפט (קח, א) מביא הרמ"א את דברי הרא"ש להלכה, ולא הביא הרא"ש מקור לדבריו.

ומדברי הרמב"ם [שמקורן במכילתא] מוכח שסובר כהרא"ש, דמוכח מדבריו, דדוקא המוציא הוצאות על עבדו פטור, הא כל מוציא הוצאות לרפואת חבירו חייב, ודוקא כאן בעבד פטור.

ויש להביא ראיה שחייב לשלם הוצאותיו, דהנה פסק הרמ"א ביורה דעה (רנב, יב) "הפודה חבירו מן השביה, חייב לשלם לו אם אית ליה לשלם, ולא אמרינן דהוא מבריח ארי מנכסי חבירו, אם כן הוא הדין המוציא הוצאות על רפואת חבירו, לא שנא מפודה את חבירו. ולא רק הוצאות על רפואת חבירו חייב לשלם לו, אלא אף שכר בטלה, כמבואר ביורה דעה (שלו, ב) "הרופא, אסור ליטול שכר החכמה והלימוד, אבל שכר הטורח והבטלה, מותר" ע"כ, אם כן הוא הדין אחר שטרח בשביל רפואת חבירו יכול ליטול שכר בטלה.

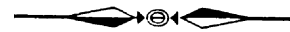
[והטעם שאינו דומה למבריה ארי מבואר בתוס' בבא קמא (נח, א ד"ה אי נמי) וז"ל "ונראה לר"י דמבריה ארי שאינו נוטל שכר, היינו כשאין הדבר ברור שיבא לידי הפסד, כגון שהארי רחוק ואין יודע אם יבא כאן הארי אם לאו, ואין מצילו אלא מדאגה ומן הפחד שדואג שמא יבא, אבל אם הדבר ברור שיבא לידי הפסד ולידי דריסת הארי או מציל מפי הארי עצמו, אז ודאי נוטל שכרו כמו שטף נהר חמור חבירו]".

אבל צריך טעם מדוע באמת המוציא הוצאות לרפואת עבדו פטור. אבל הטעם בזה, כיון דבעבד אינו מוציא הוצאות כדי שהעבד יהיה בריא, אלא מתכוון לטובת עצמו, שיהיה לו עבד שישמשו, והוי כדין המוציא הוצאות להשביח נכסי מלוג של אשתו, שפירותיו שלו, ואחרי כן גירשה דאינו יכול

שנתברך הבית בגללו, אבל לא נתברך הבית בגללו, שפיר הוה כמו דרשת הספרי, לו ולא ליורשיו, ואם כן הספרי עם הגמרא תואמים יחדיו, וגדולה מזו, דרבי אלעזר בן עזריה סובר, דאם לא נתברך כו' לא מעניקין. והוא ענין נכון בסיעתא דשמיא¹⁶.

¹⁶ תמצית דבריו: הטעם שכתוב פעמיים "לו" בקרא, ד"לו" ברישא בא למעט יורשיו, דברישא איירי באופן שלא נתברך הבית בגללו, לפיכך הענקה אינה שכר פעולתו, אלא שחס רחמנא עליה שיהיה לו הענקה, ולכן לא חס רחמנא על יורשיו. ו"לו" דסיפא איירי שנתברך הבית בגללו, כדמוכח בקרא, ולכן לא ממעט בזה יורשיו, דשכר פעולתו זוכין בו יורשיו, אלא בא למעט, מוכר עצמו שאין לו הענקה, ולמאן דאמר דמוכר עצמו יש לו הענקה, בא למעט בעל חובו, שאינו נוטל הענקה בשיעבודא דרבי נתן. ובזה מיושב הסתירה בין הגמ' בקידושין והספרי כמבואר בפנים.

[נד]

¹⁷ [נד] (שמות כא, ב) **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֶפְשִׁי חֲנָם** ע"כ. יש לדקדק כיון דכתיב "לחפשי" מדוע כתיב "חנינם". וכתב הרמב"ם (עבדים ב, יב) "אפילו חלה והוציא רבו עליו הוצאות הרבה אינו חייב לו כלום שנאמר יצא לחפשי חנם" ע"כ, [ומקור דברי הרמב"ם הוא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (אפשטין-מלמד) (שמות כא, ב) וז"ל "יכול אם היה חולה ומוטל במטה והוציא עליו רבו הוצאות הרבה (יהא) יהא צריך ליתן לו, ת"ל יצא לחפשי חנם" ע"כ. הנה למדו מדכתיב "חנינם", דבא ללמד שאפילו אם הוציא עליו הוצאות לרפואתו אין העבד חייב לשלם לו, ויוצא חנינם.

והנה קיימא לן המבריה ארי מנכסי חבירו פטור (בבא קמא נח, א), והטעם פרש"י (שם) וז"ל "אימא - האי בעל השדה מבריה ארי מנכסי חבירו הוא, שהציל את בהמת חבירו שלא נחבטה בקרקע, ומצוה הוא דעבד, ומידי לא לשקול קמ"ל" עכ"ל. לפי זה יש לומר דמי שהוציא הוצאות לרפואת חבירו יהיה פטור, מכל מקום פסק הרא"ש, שמי שהוציא הוצאות לרפואת חבירו חייב לשלם לו כל ההוצאות, ואפילו מת המוציא הוצאות יגבו יורשיו את

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

בהרב אברהם אבן עזרא בשם רבי סעדיה גאון בפרשת משפטים (שמות כא, יא). ודו"ק¹⁸.

[נה]

(טו, טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה הַיּוֹם:

מדוע כתוב "היום"

(טו, טו) ספרי פסקא ק"כ, על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום¹⁹. ביום רוצעים, בלילה אין רוצעים. נראה, דהך ספרי קאי

עבדו, אין העבד חייב לשלם לרבו, ומכאן מוכח, דדוקא לעבדו פטור כיון שמוציא הוצאות כדי שישמשנו, אבל מוציא הוצאות לרפואת חבירו חייב, כדן מוציא הוצאות לפדות מהשבי את חבירו.

[נה]

¹⁹ [נה] (טו, טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה הַיּוֹם ע"כ. ויש לדקדק, מה בא ללמד שכתב "היום", ורבותינו בספרי דרשו וז"ל (פיסקא קכ) "על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום, ביום רוצעים ואין רוצעים בלילה" ע"כ. הנה למדו מדכתיב "היום" שבלילה אין רוצעין. אבל יש לדקדק, [דאם בא ללמד על רציעה ביום הוה ליה לכתוב היום להלן לאחר שכתב דין רציעה, ולא לפני כן]. ועוד קשה, מדוע הרמב"ם השמיט בהלכות עבדים בדיני רציעה (ג, יא) הא דספרי דאין רציעה אלא ביום.

ונראה בזה, דהנה בפרשת משפטים בדין רציעה כתיב (שמות כא, ו) "וְהִגִּישׁוּ אֲדָנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדֹּלֶת או אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּפְּרָצֶע וַעֲבָדוּ לְעֹלָם", ויש לדקדק, מה הוא כפל הלשון "והגישו", ומה הוא והגישו אל האלוהים. ודרשו בזה רבותינו במכילתא, וז"ל (משפטים, מסכתא דנזיקין פרשה ב) "והגישו אדוניו אל האלהים. אצל הדיינין, שימלך במוכריו; רבי אומר בנמכר בבית דין על גנבתו הכתוב מדבר, אבל כאן אינו נרצע אלא בינו לבין עצמו" ע"כ. וביאור דברי

(שמות כא, ב) יצא לחפשי חנם. מזה מוכח, דמי שחלה, וחבירו הוציא עליו לרפואתו, דחייב לשלם לחבירו (שו"ת רא"ש כלל פה, ב. חושן משפט קח, א), והוה כפודה את חבירו מבית השבי, דחייב לשלם לו (יורה דעה, רנב, יב). ואפילו שכר בטילה, חייב לשלם לו, יעויין שם (יורה דעה שלו, ב), כן הכי נמי, רק בעבד דרפא אותו אדעתא דידיה, כדי שיהיה לו עבד שישמשנו, הוי כהוציא הוצאות על נכסי אשתו (כתובות עט, ב) הוציא הרבה ואכל קמעא, מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל, כן הכי נמי, מה ששימשו הוי כאילו אכל מנכסי אשתו. ובלאו הכי רפואה שאין לה קצבה הוי כמזונות (כתובות נב, ב), ואיהו חייב במזונותיו, ועיין חושן משפט סימן סמ"ך, ג. [ומצאתי מקור דברי רבינו

לתבוע הוצאות, כיון שהוציא בשביל עצמו, דפירות נכסי מלוג שלו, ולכן מה שהוציא הוציא, ומה שאכל אכל, כדאיתא בכתובות (עט, ב) ובאבן העזר (פח, ז), כך גם כאן בעבד, מה שהעבד שימשו הוי כאכל נכסי אשתו, שמה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל.

ועוד טעם יש בזה, שמה שהוציא על עבדו פטור, כיון דקיימא לן (כתובות נב, ב) שרפואה שאין לה קצבה הוא כמזונות, ולכן אלמנה שהיתומים חייבים רק במזונותיה ולא ברפואתה, מכל מקום חייבים ברפואה שאין קצבה כמזונות (שם), וכיון שהאדון חייב במזונות עבדו, חייב גם ברפואה שאין לה קצבה.

ואף על פי שפסק הרמ"א בחושן משפט (ס, ג) דמי שהתחייב לזון את חבירו, אינו חייב ברפואתו, אפילו רפואה שאין לה קצבה, שאני התם דלא התחייב על פי בית דין אלא חייב את עצמו בלבד, בזה אמרינן שלא חייב ברפואה שאין לה קצבה, כיון שלא קיבל על עצמו רפואה כלל, כך כתב הסמ"ע שם ס"ק יד בשם הרא"ש (כתובות יב, א). ויש מקור לדברי הרמב"ם בדברי רבי אברהם אבן עזרא בשם רבי סעדיה גאון בפרשת משפטים, שכתב (שמות כא, יא) וז"ל "ואמר הגאון, מה טעם לומר אין כסף, אחר שאמר ויצאה חנם, והוא השיב, כי אם חלתה בביתו והוציא עליה ברפואות לא תפרע לו כלום" עכ"ל. [א.ה לפני רבינו לא היה המכילתא בהוצאת אפשטיין – מלמד, הנראה לעיל, לכן לא מצא מקור לרמב"ם רק כאן. אבל אנו שזכינו לאורו, מצאנו מקור לדברי הרמב"ם, ומקור זה הביא הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א בספרו קרית מלך על הרמב"ם]. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

¹⁸ תמצית דבריו: מבואר ברמב"ם, שהמוציא הוצאות לרפואת

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

למאן דאמר מוכר עצמו נרצע, ונרצע בינו לבין עצמו, וצריך קרא דדוקא ביום. ודו"ק²⁰.

[נו]

(טו, יז) וְלִקְחֶתָּהּ אֶת הַמְרָצֵעַ וְנִתְּתָהּ בְּאֶזְנוֹ וּבִדְלֶת וְהָיָה לָךְ עֶבֶד עוֹלָם וְאִם לְאִמָּתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵן:

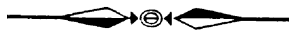
מה הפירוש "ואף לאמתך תעשה כן"

(טו, יז) ואף לאמתך תעשה כן²¹. יתכן, דלפי הנך דמפרשי דאין יעוד אלא לדעת (קידושין יט, א), פירוש מרצונה, ודלא כרבינו

שבפרשה שנמכר על ידי בית דין, אלא בנמכר על ידי עצמו].

ובזה יתיישב היטב מדוע הרמב"ם השמיט דין זה, דכיון דפסק הרמב"ם (עבדים יג, יב) דמוכר עצמו אינו נרצע, אינו מביא הספרי דאירי במוכר עצמו, ובנמכר על ידי דיינים פשיטא דצריך להיות ביום, דכיון דצריך בית דין, בלא קרא ידעינן דצריך יום, דאין דין בלילה, דהא כתב הרמב"ם דנרצע צריך דיינים, דכתב (עבדים ג, ט) "כיצד רוצעין, מביאו לב"ד של שלשה ואומר דבריו לפניהם" עכ"ל, ממילא ידעינן דצריך יום. ומבואר הכל כשיעור דשמיא.

²⁰ תמצית דבריו: בספרי אמרו, דזה שכתוב "היום", בא ללמד שאין רוצעין אלא ביום. והטעם שהשמיט הרמב"ם דין זה, כיון דהרמב"ם סובר שמוכר עצמו אינו נרצע אלא במכרוהו בית דין, ובזה צריך להביאו לפני הדיינים ולהמלך עמהם על הרציעה, וכיון דצריך דין, פשוט שצריך יום, דאין דנין אלא בלילה.

[נו]

²¹ [נו] (טו, יז) "וְלִקְחֶתָּהּ אֶת הַמְרָצֵעַ וְנִתְּתָהּ בְּאֶזְנוֹ וּבִדְלֶת וְהָיָה לָךְ עֶבֶד עוֹלָם וְאִם לְאִמָּתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵן" ע"כ. יש לבאר, מה פירוש הכתוב "ואף לאמתך תעשה כן". ולכאורה פשוט הכתוב הוא, שגם לאמתך תרצע את אוזנה אם לא תרצה לצאת. אבל רבותינו בספרי (קכב) דרשו מהכתוב (שמות כא, ה) "וְאִם אָמַר יְאֹמַר הָעֶבֶד אֶהְיֶה לְךָ אֶת אֲשֶׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֵא אֶצֵּא חֶפְשִׁי", דדוקא עבד אומר ולא אמה, דאינה נרצעת, אלא פירוש הכתוב להעניקה, והביאו חז"ל בקידושין דרשה זו, וז"ל בקידושין (יז, ב) "תניא: ואף

למאן דאמר (קידושין יד, ב) מוכר עצמו הוא נרצע, דאילו למאן דאמר דדוקא מכרוהו בית דין נרצע, ובמכרוהו בית דין כתיב (שמות כא, ו) והגישו אדוניו אל האלהים, ואיתא במכילתא (שם) אצל הדיינים, שימלך במוכרו רבי אומר כו' אבל כאן [פירוש במוכר עצמו] אינו נרצע אלא בינו לבין עצמו. אם כן, כיון דבעי דיינים, ודין אינו אלא ביום, מדאיתקיש ריבים לנגעים, וביום הנחילו כו' (סנהדרין לד, ב), ולכן השמיטו הרמב"ם, משום דפסק (הלכות עבדים ג, יב) מוכר עצמו אינו נרצע, ובמכרוהו בית דין ידעינן בלא הך קרא, דלא גרע משאר דינים, והספרי קאי

המכילתא, דברישא דכתיב והגישו אל האלהים, איירי בדין עבד שנמכר על ידי בית דין, ולכן כתיב והגישו אל האלוהים היינו לדיינים, שצריך להימלך במוכרו אם מסכימים שירצע, ויהיה עבד לעולם, דהם מכרוהו. ומסיים רבי ואומר, דכל זה דוקא בנמכר בבית דין, אבל "כאן" היינו במוכר את עצמו, אין צריך להגישו אל האלוהים אלא די להגישו לדלת ולרוצעו, דאין צריך להמלך בדיינים, זה הוא דכתיב והגישו אל הדלת דאין צריך דיינים, בנמכר מעצמו. [א.ה. וחולק רבינו על פירוש המלבי"ם במכילתא, דפירש דרבי סובר שנמכר על ידי עצמו אינו נרצע, ואמר רבי דלאחר שנמלך בדיינים אין צריך לרצוע בבית דין. אבל רבינו מפרש דלרבי מוכר עצמו נרצע, ובא לפרש מה הוא הגשה שניה, דהיא למי שנמכר בעצמו]. והנה בקידושין (יד, ב) נחלקו אם מוכר עצמו נרצע, והמכילתא וסבר דמוכר עצמו נרצע.

ועל פי זה יש לפרש דברי הספרי כאן, דגם הספרי סובר שמוכר עצמו נרצע, ובא ללמד, דאפילו נמכר על ידי עצמו, דאין צריך להמלך בדיינים, גם כן נרצע רק ביום, דאילו למאן דאמר דרק במכרוהו בית דין נרצע, פשיטא דצריך דוקא יום, דכיון שנתבאר שצריך להמלך בדיינים, במוכרו, בודאי צריך ביום, דכיון דצריך להמלך בבית דין, אין דין אלא ביום, כדאיתא בסנהדרין (לד, ב) דאיתקש ריבים לנגעים, וכתיב ביום הנחילו, אבל במוכר עצמו דנתבאר דאין צריך בית דין, הוה אמינא דנרצע בלילה, לפיכך קא משמע לן דצריך יום.

ולפי זה יתיישב כל הדקדוקים, [דהנה בכונה כתבה תורה מצוה היום לפני דין רציעה, דהא כבר נתבאר לעיל בפסקא נג דפרשה זו איירי בנמכר על ידי בית דין, ועל זה לא צריך ללמד שנרצע רק ביום, אבל בא ללמד על נמכר בעצמו, לכן כתבה תורה דין זה לפני פרשת נרצע, ללמד דאין זה באופן

משך חכמה

פרשת ראה: פרשת מעשר שני-שמיטת כספים – עבד ואמה העבריים

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ג, גליון מס' תקנא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

את בנד. ורבותינו זכרונם לברכה דרשו להענקה [עיין קידושין יז, ב]. וזה, ואף לאמתך שהענקה הוא לאביה, תעשה כן, אף שאין ההענקה לעצמה. ודו"ק²².

תם בפרק קמא דקידושין ה, א (תוס' ד"ה שכן), עיין שם, הכי אמר, שכמו שבעבד עברי לא רשאי לשעבדו, רק שיהא חפץ בזה, ורוצה להיות עם אשתו השפחה, ואהבך ואת ביתך (פסוק טז), כן באמתך, אשר אם תיעדה, לא תיעד אותה בעל כרחיה, רק באופן שתשאל את פיה ותרצה בך להיות לך לאשה, כי אוהבת אותך או

והיינו על ידי יעוד, יהיה רק מרצונה, ולא תיעד אותה בעל כורחה, רק באופן שתשאל את פיה ותרצה להיות לך לאשה, כי אוהבת אותך או את בנד. ואין זה סותר למה שדרשו חז"ל לענין הענקה, אלא להפך, זה וזה אמת, דכונת הכתוב לומר, דאף לאמתך שחייב אתה לתת לה הענקה, והענקה היא לאביה, דהוא מכרה לאמה, מכל מקום תעשה כן שתיעד אותה מרצונה, דהוה אמינא דאינה דומה אמה לעבד, דעבד שהענקה לעצמו, לכן אין נרצע אלא מרצונה, אבל אמה שהענקה היא לאביה, גם יעוד יהיה בעל כורחה, קא משמע לן קרא דיעוד יהיה מרצונה.

[א. ה. והא דדרשו לה לענין הענקה ולא די לפרש לענין רצונה של יעוד, דהלשון "תעשה כן" מורה על עשייה ולא על תנאי ביעוד שיהיה מרצון, לפיכך דרשוהו על עשייה, דהיינו נתינה של הענקה, אלא מדלא כתיב לעיל, שמע מינא דבא ללמד גם על יעוד מרצון, ודוקא בגלל הענקה הוה אמינא שאין צריך רצונה. ופירושו חז"ל ופשט הכתוב משלימים זה את זה]. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

²² תמצית דבריו: הא דכתיב "ואף לאמתך תעשה כן", אין לפרש לענין רציעה, דאמה אינה נרצעת, אבל דרשו חז"ל לענין הענקה. ויש לפרש עוד, דבא ללמד שלא תעשה לה יעוד אלא מרצונה, כשם שרציעה אינה אלא מרצונה של העבד.

לאמתך תעשה כן - להעניק; אתה אומר: להעניק, או אינו אלא לרציעה, כשהוא אומר (שמות כא, ה): ואם אמר יאמר העבד ולא אמה העבריה - הרי רציעה אמור, הא מה אני מקיים ואף לאמתך תעשה כן, להעניק" ע"כ. אבל יש לדקדק, דלפי זה מדוע לא כתבה תורה "ואף לאמתך כו" לעיל כדין הענקה, והפסיקה התורה ברציעה של העבד, לעיל דכתב דין הענקה היה צריך לכתוב "ואף לאמתך כו".

לפיכך יתכן לפרש, דהוא המשך לדין רציעה של עבד. דהנה כשם שעבד נשאר לעולם [עד יובל] עבד על ידי רציעה, כמו כן אמה העבריה נשארת לעולם תחת האדון או תחת בנו אם מיעדה לאישות, דהיא אשתו לכל דבר, ואינה יוצאת אלא בגט. והנה איתא בקידושין (יט, א) דאין יעוד אלא מדעתה, פירוש מרצונה, וכך כתב הרמב"ם (עבדים ד, ח) "אין האדון מיעד אמה העבריה לא לו ולא לבנו אלא מדעתה, אף על פי שכבר קיבל אביה מעותיה, שהרי הוא אומר יעדה מדעתה" עכ"ל, דלא כשיטת רבינו תם בקידושין (ה, א ד"ה שכן), דכתב שיכול ליעד בעל כורחה, ומה שאמרו דיעוד הוא מדעתה, אין פירושו מרצונה, אלא פירושו דצריך להודיעה שמיעד אותה לשם קידושין.

והשתא, לפי שיטת הרמב"ם וסיעתו דצריך להיות מרצונה, יש לומר, דזה גופא בא הכתוב ללמד, דלעיל איירי מרציעה של העבד, והוא רק מדעתו ומרצונו, כדכתיב (פסוק טז) "וְהָיָה כִּי יֹאמֶר אֱלֹיֶיךָ לֹא אֶצְאָ מֵעֶמְקֶיךָ כִּי אֶהְיֶיךָ וְאֵת בֵּיתְךָ כִּי טוֹב לּוֹ עִמָּךְ" על זה כתב (פסוק יז) "וְלִקְחֶתָ אֶת הַמְרָצָע וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבְקִלְתֹּהּ לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאֵף לְאִמְתְּךָ תַּעֲשֶׂה כֵן", וכך פירושו, שגם לאמתך תעשה כן, כשאתה בא להכניסה תחתך לעולם, כרציעה של עבד,

